

Nie som sám, keď vidím ako v nemalej časti slovenského národa absentuje zmysel pre vlastnú identitu, prejavujúci sa v nesúdržnosti a jednote konania. Tu samozrejme nemyslím svetonázorovú a politickú jednofarebnosť, ale jasný jednotný hodnotiaci postoj k rozhodujúcim kritickým a zlomovým situáciám vývoja celku. Aj ten však nemusí byť tak kategoricky jednotný, avšak je rozhodujúce, aby v historickom vedomí národa dostal stabilnú jednotnú interpretáciu.

Slovák je v pravom slova zmysle subjektom dejín slovenského národa. Historická subjektivita národa je multiplikáciou subjektívnych postojov, konaní a hodnotení.

Keď teda jednotlivec nehodnotí dejiny vlastného národa z pohľadu svojho národa, falšuje nielen svoje dejiny, ale zapiera aj samého seba.

Dr. Vladimír ŠOTTER

Úvod

Som Slovák a hovorím slovom, slovenským slovom. Rečou, ktorá svojou krásou a ľúbozvučnosťou v ničom nezaostáva za inými jazykmi. Neboli sme medzi prvými, ale je obrovskou zásluhou našich predkov, že obstáli v ťažkej skúške časov aj udalostí, prestáli všetky víchry, ktoré sa prehnali cez kraj medzi Tatrami a Dunajom, dokázali z pokolenia na pokolenie zveľaďovať naše Slovensko, budovať si pocit spolupatričnosti, národné povedomie. Mnohé početnejšie národy podľahli, zliali sa s inými pod tlakom či vo vidine vyššej prosperity. Naši predkovia však doslova viackrát o päť minút dvanásť našli v sebe dosť síl i odvahy, aby sa postavili na vlastné nohy medzi európske národy. Som presvedčený, že náš národ má dosť predpokladov, aby v blízkej budúcnosti vykonal ten najkrajší čin, ktorý môže urobiť pre svojich potomkov, aby naplno rozvinul svoje sily i schopnosti, svoju duchovnú i materiálnu kultúru, prekonal stagnáciu uplynulých desaťročí.

My Slováci sme si násilia a kriku užili dosť. Mali sme zostať národom bez dejín, bez zásluh o európsku kultúru. Naše dejiny sme doslova ako dar odovzdali svojim okolitým susedom, naše tradície sme často nahrádzali cudzími. Presviedčali nás iní a presviedčali sme často aj sami seba, že nemáme veľké osobnosti, že z nášho stredne nevychádzajú veľkí muži, ktorí hýbu koleso dejín, avšak Slovákov nachádzame aj medzi nositeľmi medzinárodných cien, medzi významnými predstaviteľmi hospodárskeho a kultúrneho sveta, žiaľ ich schopnosti sa rozvinuli za hranicami vlasti. Často doma na to nemali podmienky. Ba podmienky na Slovensku boli v tomto smere oveľa horšie ako v Čechách, pretože Slovák mal menšie možnosti presadiť sa vo vede, kultúre, ale aj v diplomatických a štátnych službách. Slovo slovenský – mávalo nádych provinčnosti, okrajovosti, dýchalo koloritom akéhosi východného podtatranského výbežku krajiny. Jedným z cieľov je, aby sa Slovensko a Slováci prezentovali ako zvrchovaný národ vo svojom zvrchovanom štáte, ako politický celok. Slobodný celok. Nie je to len hľadanie slobody, ale hľadanie pravdy. To nie je samoučelný cieľ, ale následok poznania a dosiahnutia tejto pravdy. Kým sme prestupovali na mieste, svet, hlavne západný, napredoval čoraz rýchlejším tempom. A ten dnes len zriedka rozdáva dary. Nemožno pochybovať o tom, že Slovensko z darov nevybudujeme, že si ho musíme zveľadiť sami.

Nie sme početný národ, ale európska súčasnosť veľmi výrečne ukazuje, že práve nevelké ale jednotné národy dokázali za pomerne krátky čas dosiahnuť hospodársku prosperitu. Bohatstvo národa totiž nezávisí od jeho početnosti, ale od toho, koľko dokáže vytvoriť jednotlivec a predovšetkým koľko toho bohatstva zostáva na vlastnom území. A o to nám v budúcnosti tiež ide.

Dnes sa nemusíme uchádzať o svoj podiel ako nesmelí prosebníci, ktorí poškuľujú po niečom cudzom a neznámom. Naši predkovia boli spolutvorcovia tejto civilizácie. My k nej hľadáme rýchlu a rovnú cestu.

Vstup Slovákov do Európy je však podmienený plnou obnovou národného povedomia a suverenity národa. Každý iný vstup by znamenal postupne stratu národnej identity. Potrebujeme silnú ekonomiku, výkonnú vedu, vynikajúce školstvo, kultúru. Vytvorili sme podmienky na prežitie, hoci sme zaostali za západoeurópskymi národmi. Zostali sme, ale nezahynuli. Nestratili sme svoju národnú hrdosť. Nezapadli sme celkom do kúta.

Svoju rodnú zem sme dedili po predkoch. Nechceme ju odovzdať našim potomkom zdevastovanú, zničenú, zneužitú ako krajinu, ktorú sme si sami nevážili, nepoznali jej hodnotu. Žiaľ, v takom stave, v akom sa nachádza dnes, by sme ju neodovzdali s pokojným svedomím. Naše deti vyrastajú v nezdravom prostredí, naše mestá sú presýtené škodlivinami. Takýto prístup k životnému prostrediu v budúcnosti nesmieme dopustiť. Chceme vytvárať podmienky na rozvoj a život všetkých tých sociálnych vrstiev, mladých aj starších, nedopustiť rozširovanie chudoby, umožniť rozvoj individuálnych schopností každého jednotlivca. Chceme dosiahnuť hospodársku aj kultúrnu prosperitu Slovenska, postupne sa vyrovnáť ostatným vyspelým národom. Je to cieľ, ktorý nemôžeme dosiahnuť nejednotní a ekonomicky a politicky závislí na iných. Na jeho dosiahnutie potrebujeme využiť schopnosti a sily každého Slováka, ako aj národnostných menšín na našom území. Naše šance sú v obrodení národa, v tom, že si uvedomíme zodpovednosť za svoj vlastný osud, za vlastnú budúcnosť.

(Dr. Vladimír ŠOTTER, z prejavu na stretnutí Kongresu slovenskej inteligencie, Myjava 18. 9. 1993)

Slovenská republika 1939 - 1945

Stali sme sa svedkami toho, že viaceré náboženské, politické, ba aj ústavné inštitúcie sa veľmi jednoznačne a kategoricky vyjadrujú k prvej novodobej Slovenskej republike (1939-1945). Ak môžeme aspoň čiastočne pochopiť odsudzujúce postoje niektorých nepolitických subjektov, nemôžeme akceptovať vyjadrenie takéhoto druhu z úst politikov, ktorí sú, podobne ako boli pred šesťdesiatimi rokmi ľudáci, teraz tvorcami dejín. Keď sa politici uchýľujú k vyhláseniam hodnotiacim dejiny národa a štátu nesú zodpovednosť za historické vedomie nášho národa. Táto zodpovednosť je o to väčšia, že vedomie vlastnej identity sa v celých našich dejinách veľmi dramaticky vyvíjalo a jeho formovanie bolo ovplyvnené konaním osobností v kľúčových momentoch histórie.

Nijakú udalosť našich dejín nemožno hodnotiť a posteriori, kritériami, ktoré sme si dodatočne stanovili. Takto nemožno hodnotiť Samovu ríšu, Pribinovo kniežatstvo, Rastislavovu ríšu, či Svätoštefanské kráľovstvo. Platí to však aj pre 20. storočie. Ani prvú Slovenskú republiku nemožno hodnotiť iba z hľadiska víťazov druhej svetovej vojny. Nemožno ju teda zatracovať ani na úkor terajšej Slovenskej republiky. Hoci je sporné, či medzi prvou Slovenskou republikou a terajšou Slovenskou republikou je právna a územná zhoda, nezvratným faktom ostáva, že prvá Slovenská republika historicky patrí jednoznačne k najvýznamnejším stupňom nášho národno-emancipačného vývoja v 20. storočí. Nedajme sa pomýliť rozpornými hodnoteniami tejto periódy dejín v časti prác domácich a zahraničných historikov. Namiesto princípov triedneho boja a proletárskeho internacionalizmu sa dnes odvolávajú na humanitu a princípy demokracie. Pravdou je, že interpretácia dejín je aj dnes nesmierne spolitizovaná a zideologizovaná. Jednou z príčin tohto stavu je skutočnosť, že hodnotenia dejinných udalostí sú závislé od výsledku druhej svetovej vojny a supremácii konkrétnych mocenských a ideologických záujmových skupín vo svetovej politike. Aj v minulosti víťazi zväčša určovali chod dejín, ale nikdy nenanútili svetu ideologické zdôvodnenie svojho víťazstva tak bezvýhradne ako teraz. Je to anomália a nezodpovedá to slobodnému prístupu k výskumu historickej vedy, ani úplne slobodnej parlamentnej demokracii. Historik, a ani politik, nemôže totiž hodnotiť javy a udalosti iba ex post a dokonca ich súdiť z pohľadu víťazných ideológií. Je to nevedecký prístup odporujúci objektívnosti a je to aj proti takým základným ľudským právam ako sloboda prejavu a sloboda vedeckého výskumu. Traumatickým bodom našich dejín je práve obdobie rokov 1939-1945. Najčastejšie argumenty proti našej prvej štátnosti sú, že vznikla pod zahraničným tlakom a že mala totalitný režim. Nijaký jav sa nevyvíja izolovane, ani politika. Väčšina štátov (aj veľké) vznikla vo vhodnej politickej konštelácii a často pod silným vonkajším tlakom. Ako vznikla I. ČSR? Či to nebol tlak a podpora veľmoci? Nemalo snáď ľudovodemokratické a ešte viacej socialistické Československo podstatne obmedzenú suverenitu? Napriek tomu považujeme tieto štátne útvary za dôležité

etapy nášho historického vývoja. Režim Slovenského štátu bol taký, aký mohol v daných podmienkach byť. Obhajoba režimu nie je v súčasnosti ani potrebná a ani užitočná. Napadlo by niekoho zdôvodňovať, prečo bola Rastislavova a Svätoplukova ríša ranofeudálnym štátom a obhajovať typológiu vlády v tomto štáte? V čase totalitných ideológií fašizmu a národného socializmu boli takmer všetky krajiny kontinentálnej Európy, (s výnimkou Sovietskeho zväzu, kde mala totalita komunistickú podobu), zasiahnuté touto ideológiou. O tom, že to na Slovensku nebola tvrdá totalita, svedčí aj to, že sa za pomoci štátnej administratívy pripravilo augustové "povstanie" v roku 1944. To však nič nemení na skutočnosti, že tento štát vytvoril pre slovenský národ (!) také vhodné podmienky rozvoja kultúry, školstva, osvety, vedy a ekonomiky, ktoré nám vtedy závideli Česi, Rakúšania aj Poliaci, ktorí svoje historické štáty vtedy stratili. To nebol krok naspäť. To bol krok dopredu. Z hľadiska záujmov národa krokom naspäť bolo opätovné prihlásenie sa k československému unitarizmu, kde sa postupne deformovala slovenská identita a povedomie, pestovalo sa vazalské vedomie o neschopnosti riadiť si vlastný osud. Tu treba pripomenúť závažný fakt týkajúci sa medzinárodnej akceptácie Slovákov a Slovenska v 20. storočí. Totiž ani parížska mierová konferencia (1919-1920), ani Masaryk, ani Beneš, ani augustové povstanie 1944, ani Košický vládny program, ba ani Ústavný zákon o česko-slovenskej federácii (1968) neponúkli garancie pre slovenskú suverenitu v tomto storočí. Je ironiou osudu, že ju garantoval Hitler, nie však z milosti, ale pre svoje strategické zámery. Aj terajšiu štátnosť sme dosiahli iba preto, že sa stredná a juhovýchodná Európa ocitla po rozpade sovietskeho bloku vo veľmocenskom vákuu a zásluhou vtedajšej slovenskej a českej reprezentácie sa dosiahla dohoda o rozdelení ČSFR. Aj etapy vývoja nášho národa v rámci Československa musíme hodnotiť triezvo, lebo nám vytvorili aspoň minimum možností pre zachovanie národnej existencie.

Naša samostatná štátnosť v 20. storočí predstavuje iba epizódy, ktoré umožnil vývoj a nebola výsledkom ozbrojeného boja za nezávislosť, ako to vidíme u Baskov, Írov, Korzičanov, Kurdov, ba aj Čečenov. Náš národ získaval svoju štátnosť príliš jednoducho, akoby darom. Z takéhoto stavu ostáva otázne, či má náš národ predpoklady na uchovanie svojej štátnosti. Štát sa na rozdiel od živých organizmov nemôže pokladať za prirodzenú jednotku (ako rodina, kmeň, národ), ale musí sa chápať ako cieľavedomé spoločné pôsobenie ľudí ako pretrvávajúca súdržnosť jednoty konania, ktoré sa prejavuje vo forme politického spoločenstva. Pričom toto politické spoločenstvo často presahuje príbuzenské a rečové väzby a spája ju predovšetkým jednotu konania v konkrétnych situáciách dejinného vývoja. Tak sa upevňuje a zachováva kontinuita takto vytvoreného štátu a prostredníctvom zákonodarstva, exekutívy a spoločnej skúsenosti vytvára určitú individualitu. Takýmto štátom bol v našich podmienkach multietnický uhorský štát a neskôr habsburská monarchia.

Už raný stredovek, ale najmä 19. storočie však jasne dokázali, že štát sa viaže veľmi

mocným putom na základnú jednotku spoločnosti na rodinu a následne na rod a národ. Preto do súčasnosti vo svete prevládajú národné štáty. Pod národným štátom sa rozumie najvyššie a trvalé spoločenstvo ľudí spojených dejinným vývojom, zmyslom pre vlastnú identitu, kultúrou, rečou a často aj biologickými zväzkami; pričom žije na presne vymedzenom území. Je to celok spojený historickými, etnickými a jazykovými, geografickými a kultúrnymi zväzkami i svetonázormi, usilujúci sa zabezpečiť všetkým členom tohto spoločenstva dobro v najväčšej možnej miere.

Vychádzajúc z týchto definícií, podobne ako generácie slovenských národných buditeľov, musíme si znova položiť otázku, spĺňa slovenský národ tieto kritériá? Najmä však jedno kritérium. Pretrváva v našom národe zmysel pre vlastnú identitu, prejavujúci sa v súdržnosti a jednote konania? Tu sa samozrejme nemyslí svetonázorová a politická jednofarebnosť, ale jasný jednotný hodnotiaci postoj k rozhodujúcim kritickým a zlomovým situáciám vývoja celku. Aj ten však nemusí byť tak kategoricky jednotný, avšak je rozhodujúce, aby v historickom vedomí národa dostal stabilnú jednotnú interpretáciu. Celkom jasne povedané, v prípade národa nejde o kritický vedecký rozbor prameňov a udalostí, alebo o "oral history", ale ide o jednotné vnímanie národnoemancipačnej línie vývoja slovenského národa. Táto cesta vývoja musí byť pre nás pri hodnotení dejinných udalostí primárna, lebo v opačnom prípade uvažujeme ako pozorovateľ zvonku, nie ako subjekt vlastných dejín. Každý Slovak je v pravom slova zmysle subjektom dejín slovenského národa. Historická subjektivita národa je multiplikáciou subjektívnych postojov, konaní a hodnotení. Keď teda jednotlivec nehodnotí dejiny vlastného národa z pohľadu svojho národa, falšuje nielen svoje dejiny, ale zapiera aj samého seba. Príkladom takýchto nereálnych postojov sú vystúpenia politikov, stanoviská niektorých historikov a komentáre žurnalistov v súvislosti s prvou Slovenskou republikou. Počnúc od smiešnych vyjadrení typu: dištancujeme sa od tohto štátu, až po závažné negativistické analýzy vývoja, opierajúce sa o výsledky druhej svetovej vojny, počuli sme kadečo. Gumujeme si tým vlastnú históriu a deformujeme si, aj bez tak chudobné, historické vedomie.

Jednoznačne treba povedať: Nemožno sa dištancovať od minulosti! Tá je nezvratná. Slovenský štát bol historickou realitou. Nevznikol ako výsledok vojnových operácií. Vznikol ako dôsledok vtedajšej geopolitickej situácie a diplomacie. Nevznikol náhodne. Vznikol ako výsledok dvadsaťročného cieľavedomého hnutia za autonómiu Slovenska(!) Celý tento proces mal gradáciu a v marci 1938 senátor za HSLS Karol Mederly predložil senátu československého Národného zhromaždenia návrh na riešenie vzťahov medzi Slovákmi a Čechmi. Tento návrh Hlinkovej slovenskej ľudovej strany predpokladal uznať ústavnoprávne Slovákov za osobitný národ, prijať nový jazykový zákon, zabezpečujúci absolútnu rovnoprávnosť slovenčiny s češtinou, ustanoviť v zmysle Pittsburskej dohody slovenský parlament, zreformovať vnútorné hranice krajín zo zreteľom na pričlenenie Moravského Slovenska k slovenskej autonómii a uskutočnenie školskej reformy.

Rok pred vznikom prvej Slovenskej republiky 21. marca 1938 poslanec dr. Jozef Tiso v pražskom parlamente odmietol fikciu čechoslovakizmu týmito slovami: „Štátna politika môže byť úspešná iba vtedy, keď vychádza z reality a nezamieňa si reálne možnosti s fikciou. Osobitosť slovenského národa je realitou a z tohto vyplýva právo Slovákov na politickú autonómiu. Tu myslím netreba nikomu dokazovať, že optimálnou formou politickej autonómie je samostatný štát“.

Keď sa na oslavách 20. výročia podpísania Pittsburskej dohody 4. - 6. júna 1938 v Bratislave zúčastnilo vyše stotisíc Slovákov, Andrej Hlinka na otázku, či si Slováci želajú samostatnosť, odpovedal: Je na svete taký národ, ktorý by nechcel byť samostatným? Aké riešenia sa nám ponúkali? 12. septembra 1938 nemecký kancelár Adolf Hitler v Norimbergu protestoval proti neznesiteľnému útlaku tri a pol milióna Nemcov v ČSR. Odpovedzme si, prečo sa Hitlerovi podarilo získať sudetských Nemcov? Čo bolo Československo z etnického hľadiska? Podpredseda HSLS dr. Jozef Tiso 6. októbra 1938 zvolal do Žiliny členov výkonného výboru HSLS, ku ktorým sa pripojili takmer všetky politické strany pôsobiace na Slovensku a podpísali vyhlásenie o autonómii Slovenska. Pražská vláda toto vyhlásenie prijala a dr. Jozefa Tisa menovala za ministra pre správu Slovenska. Hitler pozval 13. marca 1939 Tisa do Berlína a 14. marca 1939 slovenský snem vyhlásil Slovenský štát. Tento štát vznikol legálne, no zanikol nelegálne pod čížmou "osloboditeľa" - veľmoci, ktorá presadzovala režim totalitnejší, aký bol v Nemecku. Nebojíme sa dokonca povedať, že komunizmus bol morbidnejší než nemecký nacizmus, pretože nekontrolovateľnú genocídu uplatňoval sedemdesiat rokov(!) voči vlastným ľuďom.

V tejto súvislosti sa nemôžeme vyhnúť otázke povojnovej politickej perzekúcie na Slovensku, ktorej obeťami, nezávisle od toho, či sa jej vykonávatelia hlásili k tzv. občianskym, alebo marxistickým princípom, boli v prevažnej miere slovenskí vlastenci. Dodnes sa nám príznaky týchto aktov pomsty vynárajú najmä v súvislosti so súdnym procesom s prezidentom Tisom. V diskusiách nárokových si punc nezaujatosť a vedeckosť si môžeme vypočúť demagógiu najhrubšieho zrna. Objektívny historik a politik musí vedieť, že tento proces sa konal na základe politickej objednávky a rozsudok bol stanovený vopred. Nerešpektovala sa prezumpcia nevinoty, neboli rešpektované výpovede a vyjadrenia v prospech obvineného, nebola dokázaná príčinná súvislosť medzi obžalovaným a jemu pripisovanou trestnou činnosťou, súd protiprávne vychádzal z princípu kolektívnej viny. Rozhodujúcim momentom pre hodnotenie Tisovej zodpovednosti, na ktorý akoby dnes boli všetci zabudli, bola jeho morálna zodpovednosť. Katolícky kňaz Tiso, ktorý sa ako teológ špecializoval v odbore morálna teológia, vedel čosi o morálnej zodpovednosti. Jeho rozhodovanie v živote ako aj jeho výpovede pred súdom boli vždy v zhode s jeho vnútorným presvedčením, preto si nepriznával nijakú vinu. Za kritérium svojho konania, okrem božích prikázaní, považoval svoje svedomie a tomu ostal verný.

Spoločenské pohyby majú rôzne tendencie a predstava štátu ako nadriadenej a všetko zahrňujúcej spoločnosti je na jednej strane spochybnená utopistami a anarchistami a na druhej strane sa presadzuje občianska spoločnosť, odsúvajúca mocensko-byrokratické inštitúty štátu do pozadia a prezentujúca štát ako organizáciu politického rozhodnutia občanov. Musíme sa rozhodnúť. Ak chceme budovať národný štát, bez kontinuálneho historického vedomia to nedokážeme.